

't inschrien

eerste jaargang nr 3 januari 1969 kwartaaluitgave

„Een Inschrien is een vakje in de tuugkist waarin waardevolle zaken werden bewaard”.

Redactie: J. J. H. Meijer, H. Smeltweg 69, Enschede, eindredacteur.
Adriaan Buter, Neede.
H. H. Hagens, Almelo
J. Overbeeke, Haaksbergen.

Administratie: Mej. L. M. J. Berns, Schouwinkstraat 2, Enschede.

Bank: Algemene Bank Nederland N.V. te Enschede, Hoedemakersplein.

Betaling der abonnementsgelden op postrekening 800578 t.n.v. de Algemene Bank Nederland N.V., Hoedemakersplein te Enschede, onder vermelding van: rekeningnummer 59 20 31 438, t.n.v. Mej. L. M. J. Berns, administratrice van 't Inschrien, te Enschede.

Abonnementsprijs *f* 5,— per jaar.
Losse nummers *f* 1,50.

Uitgave van de Oudheidkamer „Twente” te Enschede

Overname van de inhoud, in welke vorm ook, is niet toegestaan zonder schriftelijke toestemming van de redactie.

De tienden

Een belangrijke impuls tot de totstandkoming van de hier volgende korte samenvatting werd geleverd door een uittreksel over het tiendrecht, ontvangen van de heer Kamphuis te Helledoorn n.a.v. de vragenrubriek in ons eerste nummer.

Voor de oorsprong der tienden moeten we terug gaan naar de tijd der Karolingers en de tijd van de invoering van het christendom in onze streken. Mogelijk zijn de tienden geïnspireerd door Bijbelse voorbeelden, maar de oorsprong van deze heffing van tienden in onze streken is zeker niet Bijbels.

In 695 werd door Willebrord de kerk te Utrecht gesticht. Natuurlijk moest een kerk zekere inkomsten hebben, wilde zij kunnen voortbestaan. Daartoe kreeg de Utrechtse kerk talrijke goederen van de Frankische vorsten. Hierbij waren echter nog steeds geen tienden, daar deze gewoon nog niet bestonden omstreeks 700.

In het jaar 753 wordt in een schenkingsacte van koning Pepijn vermeld, dat de kerk te Utrecht de tienden krijgt uit alle kroongoederen liggend in het gebied van de Utrechtse bisschoppen. De bedoeling hiervan is geweest, dat men een voorbeeld wilde geven. Door dergelijke voorbeelden raakten de tienden steeds meer ingeburgerd, zodat uit alle grond tienden werden opgebracht. Tenslotte werd het regel, dat bij de bouw van een kerk de stichter in het bezit kwam van het recht op tiendheffing in het onder de kerk behorende gebied. Deze stichter was slechts verplicht uit deze inkomsten een pastoor behoorlijk te

onderhouden. Zo waren het niet de kerken zelf, die de bij de kerk behorende inkomsten inden, maar de grondbezitters, kloosters, heren van heerlijkheden en ook de Utrechtse kapittelkerken. Zo kwamen er ook vele tienden aan de Utrechtse bisschoppen, die vele kerken hadden gesticht.

Volgens het kerkelijk recht mochten de tienden niet worden verhandeld zonder toestemming van de paus of van de bisschop. Voorgegaan door de Utrechtse bisschoppen werd hiermee echter op grote schaal de hand gelicht, zodat de tienden tenslotte slechts gewoon handelsgoed vormden, dat al naar believen werd verhandeld, beleend en in leen en achterleen werd uitgegeven. Men begrijpt, dat er zo geen spaan heel bleef van de oorspronkelijke bedoeling van de tiendheffing, n.l. ten bate van de kerk.

De tienden waren als volgt verdeeld: Als eerste worden steeds genoemd de **grote of grove tienden**. Ze bestonden uit tienden van granen en soms ook van zaden. Werden ze op het land uitgenomen, dan werden ze ook wel **garftienden** genoemd.

Kleine of smalle tienden werden geheven van erwten, bonen, wortelen, knollen, hout, gras, hooi, rapen, radijs, appels, peren en dergelijke. Bovendien waren hier onder begrepen de tienden van de beestgeboorte, dus van lammeren, biggen, kalveren, veulens, bijenzwermen, ganzen enz. en in Overijssel ook nog van eenden.

Toch is het niet mogelijk om van deze tienden van beestgeboorte, ook wel **krijtende- of bloedtienden** genoemd, een vaste opsomming te geven, daar

ze sterk onder invloed stonden van het gewonterecht in den lande.

Ook de wijze van heffing was sterk onderhevig aan het plaatselijk gebruik. In het algemeen kan men zeggen, dat wanneer de gewassen rijp waren, hiervan bericht gegeven moest worden aan de tiendheffer. De tiendplichtige was, indien de heffer niet direct verscheen, verplicht de tienden uit te zetten en één tot drie dagen te bewaren. Na deze termijn verviel het recht van de tiendheffer.

De heffing van de krijtende tienden geschiedde vaak in geld in plaats van in natura. De vertiending in natura in Overijssel geschiedde steeds nadat het jongvee van de moederdieren kon worden gescheiden, bij bijen direct na het zwermen. Telkens wanneer een tiendbaar dier geboren werd, moest aan de tiendheffer bericht worden gezonden. De dieren moesten evenwel bewaard en verzorgd worden tot Sint Lambert(us)dag (17 september) en veertien dagen daarna. Acht dagen daarvoor moest de heffer bij kerkenpraak of bij aanzegging mededelen, dat hij het hem toekomende kwam halen, opdat dan iemand thuis was.

In de tiendheffing traden wijzigingen op, ontstaan door praktische redenen, zoals bijvoorbeeld de sloptienden, die onder het slop, dit is binnenshuis, werden uitgenomen.

Verder nog iets over **novale tienden**. Dit waren tienden, geheven van de opbrengst van nieuw ontgonnen gronden of van weer in gebruik genomen gronden, die sedert mensenheugenis niet meer in gebruik geweest waren. De moeilijkheid hierbij is, vooral voor Twente, wie de beschikking kreeg over deze novalia, die natuurlijk een kerkelijk recht waren. Voor wat betreft Salland is dit geen probleem. Immers, in 1170 schenkt bisschop Godfried alle novale tienden aldaar aan de kanuniken van de St. Lebuinuskerk te De-

venter. Een dergelijke schenkingsoorakonde is voor Twente niet bekend. Uit latere archivalia krijgt men de indruk, dat in Twente de novalia verschuldigd waren aan de heffer van de van ouds bestaande tienden, welke drukten op het erf, waarbij de nieuwe grond hoorde. Dit kan evenwel ook een gevolg zijn van de Hervorming, waardoor de oude R.K. rechten terzijde werden geschoven. Toch durf ik over de Twentse novalia nog niets met zekerheid te zeggen en houdt ik me aanbevolen voor tips over dit onderwerp.

Tenslotte kwam men in de vorige eeuw tot de overtuiging, dat de tienden niet pasten in de agrarische politiek. Immers, de tiendheffer ontvangt een evenredig deel van de vruchten, hij deelt wel in de voordelen, maar niet in de verliezen van het agrarisch bedrijf. De wet van 12 april 1872 wilde de afkoop van tienden bevorderen, maar bleef zonder veel succes. De z.g. **Tiendwet 1907** (16 juli) verklaarde, dat alle tienden werden opgeheven met ingang van 1 januari 1909. Ik citeer verder letterlijk De Blecourt-Fischer: „In plaats van de afgeschafte tienden zijn ingevolge de Tiendwet-1907 de voormalige tiendplichtige percelen met grondrenten, **tiendrenten** genaamd, die de Staat gedurende zeker aantal jaren blijft heffen als een surplus op de grondbelasting, omdat hij den voormaligen tiendheffers de gekapitaliseerde waarde der tienden heeft uitgekeerd. De gronden zijn dus tiendvrij sinds 1 Januari 1909 en gedurende 30 jaar nog belast gebleven met een rente ten bate van den Staat, sedert het jaar, volgend op dat, waarin de schadeloosstelling opeisbaar werd. Nieuwe tienden mogen niet gevestigd worden”.

Litteratuur: De Blecourt-Fischer, Kort begrip van het Oud-Vaderlands Burgerlijk Recht; J. Kusters, Het oude Tiendrecht. J. J. H. Meijer

De namen der Twentse marken

In het Schattingsregister van Twente van 1475 komen in het kerspel Ootmarsum de markenamen Lutteke Agelo en Groot Aglo voor, alsmede de erfnaam Westenaglo. Op de topografische kaart vinden we de eerste terug als Klein Agelo ten zuiden van Ootmarsum en de tweede als Groot Agelo ten zuidwesten. Weer iets meer naar het zuiden vinden we twee erven, Westeragel en West Agelo; ik neem aan dat de eerste de huidige naam van Westenaglo is, dat in 1381/1383 als Westen-Aghele in de Registers en Rekeningen van het Bisdom Utrecht voorkomt.

Als eerste vermelding van Agelo wordt wel die in het Werdener Heberregister beschouwd, waar we omstreeks 900 lezen van ene Salico de Ailo, en omstreeks 1050 van Salaco de Ailo. Maar het is moeilijk te zien hoe Ailo later Agelo kan worden, tenzij, zoals wel gedacht is, dat hier sprake is van een schrijffout. Zo niet, dan komt als eerste vermelding het jaar 1207 in aanmerking, waar we in het Oorkondenboek van Overijssel, 76, Ludolfus de Agelo ontmoeten. De Nomina Geographica Neerlandica, I, 76, geeft nog: 1255 Agelo; 1323 Aglo; 1408 Agele; 1457 Ageloe.

Een bevredigende verklaring voor Agelo is tot nog toe niet gegeven. De naam is uniek, en parallellen in Engeland of Duitsland, die zo verhelderend kunnen werken, zijn me niet bekend. Het grote Toponymisch Woordenboek van M. Gyseling (Tongeren, 1960), dat alleen die plaatsen opneemt die voor 1226 vermeld zijn, noemt hem niet, maar J. de Vries in zijn Woorden-

Zeer vervallen schuur te Klein Agelo (thans afgebroken). Foto H. Hagens, Almelo.

boek der Noord- en Zuidnederlandse Plaatsnamen (Aula 1962) zegt, zonder oude vormen te geven, dat Agelo het bos van Ago is, verkorte vorm van namen als Agabert of Agafrid. Nu vindt men als eerste element van lo-namen inderdaad persoonsnamen, maar dan heeft die oorspronkelijk in de genitief gestaan, hetzij in de vorm met „ink”, zoals Gamminclo, nu Gammelke, hetzij die met „es”, zoals Albersloh bij Münster, in 1171 Albrecteslo.

We moeten dus naar andere mogelijkheden zoeken en we gaan eens kijken in verwante Germaanse dialecten. Het Oudengels kende een woord „agu” voor ekster. Het was een zeldzaam woord dat alleen in enkele woordenlijsten voorkwam. Nu zouden we kunnen aannemen dat het ook in het Oudsaksisch bestaan heeft en zijn enige spoor heeft nagelaten in Aglo, wat dan de zinvolle betekenis zou hebben: eksterbos.

Dit „agu” is heel in de verte verwant met een Germaans stamwoord „ag”, dat o.a. in de samenstelling Agibert voorkwam, die wij kennen als Egbert. De betekenis was „vrees, ontzag”, vooral met het idee van een religieus ontzag. In het Engels bestaat het nog in de vorm „awe” en in de samenstelling „awful (ly)”. Nu lijkt het me niet onmogelijk dat het Oudsaksisch dit element „ag” ook gekend heeft en dat een bos, dat om de een of andere reden met een ontzagwekkend, geheimzinnig waas omgeven was, een „aglo” genoemd werd. Het zou dan in betekenis ongeveer overeenkomen met Heilo in Noordholland, in 1063 Heilegelo, en met Usselo, in 1188 Oslo. Dit „os” is ontstaan uit ouder „ans”, zoals het Engelse „goose” uit „gans” ontstaan is, en betekende „god”. Ag(e)lo, het „vreeswekkend bos”, is ook weer een zinvolle naam. Bij de gegeven oplossingen heb ik zonder meer beweerd dat van een bos sprake was, waarbij ik aangenomen heb dat dit de lezers wel bekend zou zijn. „Lo” was echter wel een bijzonder soort bos, met verspreide bomen, waartussen gras groeide. Het was dus geen donker woud, integendeel, het was licht. De ook voorkomende spelling „loh” laat zijn afkomst zien van een voorgermaanse stam „lauhs”, te lezen als „lauchs”, dat onmiddellijk verwant is aan het latijnse „lucus”. Dit betekent „bos”, en behoort bij het latijnse lucere „schijnen” en „lux” licht. Het duidde dus een licht bos aan, en had oorspronkelijk ook iets te maken met dienst aan de goden. In ons land is de betekenis, vooral in het westen, geworden een „moerasbos”, en geleidelijk aan kreeg de betekenis „moeras” de overhand, en evolueerde verder tot kil, kreek, waterloop. (M. Schönfeld, Nederlandse Waternamen, 155). Het is niet onmogelijk dat ook in Twente het woord „lo” deze betekenis soms had,

Rode oker

In het natuurmuseum te Enschede bevindt zich een stuk (volgens het etiket) rode oker, dat herinneringen oproept aan de wijze, waarop de Twentse boerderijen vroeger geschilderd werden. Over de afkomst van het stuk licht het archief van de Overijsselsche Vereeniging voor Provinciale Welvaart ons in. Blijkens de ingekomen brieven heeft de toen te Zwolle gevestigde vereniging, het stuk in 1846 ontvangen van G. D. Raedt, burgemeester van Hengelo. Het was gevonden in een rond gat in de muur van de boerderij van J. ter Horst in de Rutbeck gem. Lonneker en afkomstig uit een veenachtige weide aldaar.

Deze ijzeroerachtige substantie diende vroeger, aangemengd met biestmelk (kleverig door hoog eitwitgehalte) als „roðn boons” of „roðn bonnies” om zowel binnen- als buitenshuis het houtwerk van de Twentse en Achterhoekse boerderijen de geliefde „osenbloed”-kleur te geven.

A. B.

waardoor zich een derde mogelijkheid ter verklaring van Agelo voordoet: een rivier die men als een geheimzinnige ontzagwekkende godheid zag. Hoe dan ook, dat er in Agelo een zeer oud Germaans woord voortleeft, kunnen we met enige zekerheid aannemen. Hengelo, december 1968

B. J. Hekket

Wat is het stiepelteken?

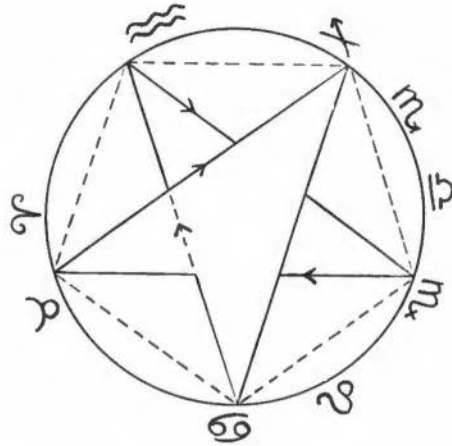
Het hier volgende artikel van de heer Kok bereikte ons met een mondelinge toelichting. Hij vertelde ons, dat dit artikel gezien moet worden als een **poëging** tot verklaring, als **zijn** zienswijze. De heer Kok verzoekt degenen, die het niet met deze zienswijze eens zijn, hun kritiek en hun zienswijze aan hem mee te delen. Zijn adres luidt: Slotzichtweg 16, Enschede. Hier volgt het artikel:

In alle oude godsdiensten hebben de hemellichamen een zeer grote rol gespeeld. Een van de hoofdrollen was toebedeeld aan Venus, welke als godin des hemels door vele volkeren werd vereerd. De grote kennis wat betreft astronomie zowel als astrologie in de oudheid, is geen nieuwtje, al verbaast ons alleen vaak de treffende zuiverheid der berekeningen.

Een dergelijke berekening van de baan van Venus door de vijf tekens van de dierenriem ziet U hier afgebeeld. Een gehele uitleg hiervan is zonder meer niet mogelijk en ook niet ter zake dienende. Wanneer wij alle bijzonderheden weglaten en alleen de baan van Venus aangeven, ontstaat er een ster met vijf punten, een z.g. pentagram.

Dit pentagram was overal in het oosten een symbool van geheimzinnige volmaaktheid, het teken van het Heelal en als Hygiea ten tijde der Grieken een tovertteken voor gezondheid en levenskracht.

In een geschrift van Julius Caesar over de keltische druïden, waarvan hij schreef, dat zij vele overleveringen hadden over de sterren en hun baan, noemde hij dit teken de Druïdenvoet.

Dit is de baan van Venus door de dierenriem.

Het was een tovertteken tegen boze geesten en besmettelijke ziekten en kwam voor op de veestallen en boerderijen.

Verder komt het voor als teken in vensters van gotische kerken, o.a. te Rouen (Fr.), en moet het volgens overlevering gestaan hebben op een zegelring van koning Salomo.

De rol van Venus als godin des hemels was zo groot, dat het niet logisch is, om aan te nemen, dat een teken van een dergelijke beschermende kracht zonder meer zou verdwijnen. Logisch is wel, dat bij de opkomst van het christendom deze tekens of een andere inhoud kregen, of veranderden van vorm, waardoor het tovertteken een geheel andere afbeelding kreeg. Het veranderen van een in de ogen van het christendom heidens tovertteken of het omzetten van heilige taal in orakeltaal is een veel voorko-

ment iets geweest in die woelige tijd, waarin wereldbeschouwingen botsten en een nieuwe godsdienst met geweld werd ingevoerd.

Door de twee delen van het pentagram (twee driehoeken dus) van elkaar te nemen en met de toppen op elkaar te plaatsen, krijgen wij dan het ons in Twente zo bekende stiepelteken. Alleen al de plaatsing van dit teken zegt genoeg. De stiepel speelt een grote rol in het volksgeloof en door op deze bijzondere plaats het teken van de godin des hemels aan te brengen, werd have en goed wel bijzonder beschermd. Dat men dit niet meer weet, is niet zo onbegrijpelijk, want vele gebruiken zijn nog slechts een steriele rest van het oorspronkelijke en zeer vele zaken worden volbracht, zonder dat men nog inhoud of oorsprong kent. Leven en bezit waren wel het hoogste op deze aarde van waarde en konden daarom ook slechts door het hoogste beschermd worden.

De gedachte aan een zandloper, zoals vaak opgeworpen, is in wezen te simpel dan dat een dergelijk symbool op een zo belangrijke plaats gedurende eeuwen zou standhouden. Dat er wel eens andere tekens (hostie, kruis, zonerad etc.) in geplaatst werden, doet aan het oorspronkelijke niets af. Juist de plaats van het teken was voor mij een wenk om de verklaring te zoeken in een beschermend of vruchtbaarheid brengend teken.

De ster met de vijf punten behoort alleen bij Venus. Geen andere ster aan het firmament kan het teken (pentagram) herhalen. Daarom is overal waar de ster met de vijf punten opduikt, de koningin des hemels bedoeld.

Dat men thans nog bewust of onbewust gebruik tracht te maken van de beschermende macht van dit teken, bewijst wel het feit, dat zowel Amerika als Rusland ieder op hun oorlogsvliegtuigen het pentagram afbeeldden.

Koeze of dorsknuppel

In de tweede wereldoorlog zag ik bij een boer op 't Springendal bij Ootmarsum de koeze in gebruik bij het (klandestien) dorsen van rogge. Dit was een eiken stok van plm. 2 meter lengte waarvan het dikke onderend gebogen was. De stok, aldus de boer, werd geschild en wat het om te buigen deel betreft in de fornuisput gekookt. Daarna in een „stekbaand" schuine steunbalk als deel van de ankerbalkconstructie van het vakwerkhuis, tussen stijlen en balken gestoken en vastgebonden in de gewenste gebogen vorm. Na een maand eruit gehaald, waarbij deze vorm behouden bleef. De stok werd afgewerkt door schuren en oliën en het dikke onderend werd enigszins vlak bijgeschaafd.

A. B.

Ook in de Turkse vlag komt het voor. Hier staat Venus afgebeeld als morgenster, naast de afnemende maan.

H. L. Kok, Enschede

Stenen stenderkast

De gevelsteen uit 1811 in de voormuur van het erve Wissink te Usselo, die de voormalige stenderkast afbeeldt, bevat in de benedenrand het inschrift F. W. W. J.W. 1871.

Hoe weinig waarde men vroeger vaak aan historische herinneringen hechtte (is er veel veranderd?) blijkt uit het feit, dat deze inscriptie eerst in het midden van de steen heeft gestaan, namelijk in een laag pleister, waarmee — we mogen aannemen in 1871 — de afbeelding van de molen bedekt was. Kort voor de 2e wereldoorlog heeft

de familie Wissink de oorspronkelijke voorstelling aan het licht laten brengen. De initialen uit 1871 zijn toen met het jaartal onderaan toegevoegd. De molen zelf, die nu in het natuurmonument 't Buurserzand staat, heeft van 1802 tot 1921 tegenover de boerderij in het huidige weiland gestaan. De nu met bomen begroeide molenbelt getuigt daar nog van.

A. B.

Stenen stenderkast. Foto Jan Bökkerink, Hengelo

Onderwijs

Er wordt een zware discussie in vele onderwijs-vakbladen gevoerd met als onderwerp: Het moderne onderwijs. Eén van de kernpunten zou men kunnen aangeven met het betekenisverschil tussen kennen en kunnen. Voeden wij op tot kennis (kennis is macht....) of is er een ander principe dat misschien nog eerder de aandacht moet hebben. Ik ga U geen opsomming geven van de vele standpunten in deze zaak. Een feit is echter dat het-alleen-maar-kennis-standpunt is overwonnen, althans bij het z.g. basis-onderwijs, dat vroeger eind-onderwijs was. De verlenging van de leerplicht heeft het nu mogelijk gemaakt in de jaren volgend op die van de L.S., door te gaan, aan te vullen, uit te diepen.

Juist voor die vervoljaren zullen de leerlingen de vaardigheid van het geschiedenis **doen** moeten leren. Niet alleen het reproduceren van ingeprente jaartallen en andere weetjes, maar ook, en vooral: Het hanteren van woordenboeken, geschiedkundige atlanten, compendia, de-weg-weten-te vinden in bibliotheken, werken in groepsverband, enzovoort. Dit alles in de wetenschap, dat wij voor de vorming van de toekomstige volwassene niet alleen een appèl mogen doen op zijn intellectuele gaven, maar dat ook zijn emotionele en vooral (?) creatieve kanten hun kans krijgen, met als hoofdgegeven de enige zekerheid van de volkomen individualiteit van elke persoon. Bij de traditionele rondleidingen in musea komt maar weinig van de emotionele en creatieve activiteit die elke beschouwer in zich voelt, in de gelegenheid zich te uiten, en zo die zich uit, wordt

dat maar snel als ongepast beschouwd.

In het museum moet rust heersen. Statistisch, archieven, stof van eeuwen. Stel daar tegenover onze jeugd, die steeds langer wordt per leeftijdsgroep, die op sportief gebied steeds meer presteert. Geef hun materiaal en opdrachten die stroken met hun drang naar activiteit en hun zucht naar weten. Stel een gezond bruikbaar systeem tegenover een televisie, die van de toeschouwer een consument maakt terwijl de mens een hart, een hoofd heeft en twee handen om te produceren.

De onderwijscommissie, die een jaar geleden door de Oudheidkamer „Twente" in het leven is geroepen, heeft de plannen klaar. Het is langs deze weg, dat zij probeert de geïnteresseerden te bereiken, die bereid zijn mee te werken aan de totstandkoming van een „geschiedenislokaliteit" waar belangstellenden in zowel als buiten de school op „geschiedkundige wijze aan geschiedenis kunnen doen". Daartoe is behoefte aan: Documentatie van educatief materiaal en rubriceren van boekwerken naar onderwerpen.

Indien in de lezerskring van 't Inschrijven iemand zich in het bijzonder aangetrokken voelt deze activiteiten te steunen metterdaad, zou het de onderwijscommissie een genoegen zijn nadere bijeenkomsten te organiseren, die tot doel hebben t.z.t. het onderwijs een concreet educatief geschiedenis-werklokaal aan te bieden in onze streek.

Namens de commissie
F. J. L. Drienaar
R. van Schevenstraat 41 Enschede

Rijssen en karakter

In het Dagblad van het Oosten van 24 juli 1948 schreef Rijssens burge-meester W. Zeeuw ter gelegenheid van de feestelijkheden rond het 700-jarig bestaan van Rijssen als stad, de volgende woorden:

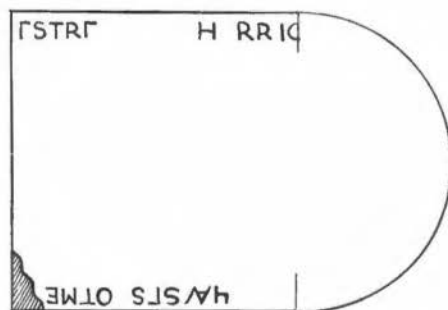
„In de 13e eeuw ontvingen veel plaatsens stadsrechten. Als weinige onder hen in het Oosten des lands heeft Rijssen zijn karakter zorgvuldig bewaard. Men denke slechts aan de trouwe kerkgang der bevolking, men beluistere haar dialect, men lette op haar kleding en ook de typische bebouwing getuigt daarvan”. En verder: „Wilt u vóór alles „Riessener” zijn en blijven. In deze tijd van gelijkschakeling worden personen en gemeenschappen maar al te gaarne tot onpersoonlijke eenheden verlaagd en hierin ligt een bedreiging voor onze gemeente”.

Zogezien heeft Rijssen deze behar-tenswaardige zinnen niet serieus genomen. In elk geval geven de huidige stadsbestuurders, de goeden op dit punt niet te na gesproken, duidelijk blijkt, het historisch aspect in Rijssen, vertegenwoordigd o.m. in de (nog) aanwezige bouwkundige monumenten, op geen enkele wijze te waarderen. Het is eigenlijk een zeer tegenstrijdige zaak. Juist Rijssen, met zijn Calvinistische bevolking, zou belang moeten stellen in de geschiedenis, niet alleen van Nederland, maar ook en vooral van eigen plaats. En wat is mooier, dan een rijk bezit aan o.m. ook bouwkundige monumenten uit de historie? Nee, het in 1948 nog „zorgvuldig bewaarde karakter” van Rijssen is in die 20 jaren op zijn zachtst gezegd toch wel sterk afgetakeld. H. Hagens

Commanderie Ootmarsum

Bij rioleringswerkzaamheden werden in augustus j.l. resten gevonden van waterwerken van de vroegere molenkolk tussen de Bleekstraat en het nog bestaande Molenhuisje. Het water van de op de Kuipersberg ontspringende beek werd over een steen met half-cirkelvormig uiteinde geleid en liep zo met een sierlijk valletje in de kolk. Deze steen is teruggevonden. Hij is 1.24 meter lang en 0.96 meter breed. Bij nadere beschouwing bleek het een grafsteen te zijn, waarvan het opschrift door het water goeddeels was weggeslepen. Op het schetsje zijn de nog aanwezige letters en resten ervan aangegeven. Hieruit zijn de woorden (G)ESTRE(NGE) H(E)RR IO(HANNES?) en (DES) HAUSES OTME(RSHEM) te lezen.

H. Hagens

Dialect

Het viertal heren, dat van de dialectcommissie (zie 't Inschrien van 1 juli 1968, blz 9) opdracht kreeg een plan te ontwerpen voor het leren lezen en verstaan van geschreven dialect, is met die taak gereed gekomen.

Het plan omvat 10 lessen, die gegeven worden door leerkrachten, die het Twents goed kennen. Elke les bestaat uit een tekst in dialect, met er naast een aantal vragen en opdrachten.

Het is niet de bedoeling, dat de cursisten die vragen en taken thuis uitwerken, maar dat dit gebeurt tijdens de les met de docent, zodat elke les naast het leren lezen van dialect gelegenheid biedt een uurtje in het Twents te praten en te denken. Na de les nemen de cursisten de behandelde les mee naar huis om ze daar nog eens over te kunnen zien.

De hele cursus van 10 lessen wordt gegeven in de maanden januari, februari en maart op dagen en uren in onderling overleg van cursisten en docent. Dergelijke cursussen worden gegeven in 10 à 12 plaatsen van Twente: Oldenzaal, Losser, Enschede, Haaksbergen, Hengelo, Borne, Almelo, Tubbergen, Ootmarsum, Denekamp en waarschijnlijk nog in Wierden, Vriezenveen en Rijssen. Als er cursisten voor zijn ook nog in andere plaatsen. De cursus kost in totaal f 10,— voor elke cursist. Voor elke cursus is gedacht aan een aantal cursisten van hoogstens 15, omdat te veel cursisten het onderling spreken in het dialect minder effectief maken.

Als er 10 plaatsen zijn waar de cursus kan worden gegeven en iedere cursus heeft 15 cursisten, dan zijn er

Boek en blad

Löe kürt Platt

Onder deze titel is een gedichtenbundeltje verschenen van de in Westmünsterland welbekende dichteres in de moedersproake, Lucie Brüning. Het is reeds de tweede druk. De eerste verscheen ter gelegenheid van de 70ste verjaardag van de dichteres, en was reeds na enkele maanden uitverkocht. De spelling en schrijfwijze zijn gebaseerd op het zgn. „Sandplatt“, dat in Westmünsterland gesproken wordt.

De gehele inhoud, keuze en volgorde der verzen, werd verzorgd door Werner Schröder Trah te Stadtlohn.

Uitgegeven bij Verlag Aschendorff, Münster. D.M. 4.80

vóór Pasen 1969 in Twente 150 mensen meer, die Twents kunnen lezen en verstaan. Herhalen we het geven van die cursussen elk jaar, dan groeit de kennis van het Twents geregeld en zullen in Twente steeds meer mensen kunnen genieten van het vele mooie, dat ook in ons dialect is geschreven. Vanzelfsprekend geeft dit voor de Twentse Schrievers ook weer mogelijkheden.

Belangstellenden kunnen een inschrijfformulier aanvragen bij de heer G. J. H. Dijkhuis, Bornerbroeksestraat 26 te Borne.

Vragenrubriek

Van de heer B. E. Asbreuk, erve „Meijerinkbroek“, Haaksbergen, ontvingen we de volgende vraag: Op ons erve komt voor een zandstenen waterput van aparte afmetingen. Deze put, die een doorsnede heeft van 1.15 meter (wat vrij normaal is), heeft een wanddikte van 17 cm. De put is geheel evenwijdig, dus zonder kraag. Jammer genoeg staat er niets in gebeiteld. Nergens ben ik nog een dergelijke zware put tegengekomen. De meeste zandstenen putten hebben een wanddikte van 10 à 12 cm. Wie kan hierover meer vertellen?

Het handschrift Jonker (bewaard te Amsterdam bij de Centrale Commissie tot onderzoek van het Nederlandse volkseigen) vermeldt het volgende Vriezenveense schimpversje op de Almeloze bureu:

„Almeloze poepen / gaot naor 't Vjenne hen zoepen. / Almeloze wiggewäggen / gaot naor 't Vjenne hen ummeläggen“.

Vraag: Wie kan mij de termen „wiggewäggen“ en „ummeläggen“ verklaren?

Adriaan Buter

Van de heer Joh. G. Schurink te Enschede ontving ik op mijn vraag in het vorige In-schrien enkele interessante zegswijzen betreffende paard en wagen, die t.z.t. in een artikel verwerkt zullen worden. De heer Schurink wees mij ook op de zeilwagen met twee paarden, waarmee de fa. Beverdam tot na de eerste wereldoorlog het stukgoederenvervoer tussen Enschede en Deventer verzorgde.

Op de vraag naar de benaming zeil- of kleeuwagen voor de huifwagen, waarmee de boer naar markt of visite placht te rijden, kwam slechts één antwoord binnen. De heer G. J. Eshuis te Almelo schreef: „Volgens de heer Hemmink was om Almelo enkel de naam kleeuwagens gangbaar. Deze waren volgens hem in deze omstreken pas in gebruik gekomen omstreeks 't midden van de vorige eeuw“. De lezers van 't In-schrien zouden mij een grote dienst kunnen bewijzen door mij per briefkaart te vermelden, welke benaming in hun woonplaats de gebruikelijke is: kleeuwagen, zeilwagen of eventueel nog een afwijkende vorm.

Adriaan Buter, Waninkdijk 1, Neede

Naar aanleiding van de vragen in ons voorgaande nummer werden de volgende antwoorden ontvangen:

Agenda

Vereniging Oudheidkamer „Twente“ Lasondersingel 129, Enschede

9 januari 1969: Lezing door de heer A. C. Meijling, over het kasteel Singraven, met dia's.
13 februari 1969: Discussie-avond met forum, onderwerp: Monumenten in Twente.

13 maart 1969: Lezing door de heer Jelle Otter, over de restauratie van muurschilderingen in kerken, in het bijzonder de kerk te Borne.
(Onder voorbehoud van wijzigingen)

Vrienden van het Bussemakershuis, Borne

15 januari 1969: Lezing door de heer Kok, over de dodencultuur.

Twentse Werkgemeenschap voor Archeologie en Historie, Almelo

24 januari 1969: Lezing door de heer H. L. Kok, over de dodencultuur.

21 februari 1969: Lezing door de heer Bloemers over vuurstenen bijlen.

21 maart 1969: Lezing door de heer L. Sevenster over kastelen in Twente.

(Onder voorbehoud van wijzigingen)

Stichting Twents-Gelders Textielmuseum, Espoorstraat 182, Enschede

Tot en met zondag 30 maart 1969 zal onder de titel „Fenomeen der Filamenten“ in het Twents-Gelders Textielmuseum te Enschede een tentoonstelling worden gehouden van de vervaardiging en verwerking van synthetische vezels.

De heer G. J. Eshuis, Kogellaan 23 te Almelo, deelt mede, dat hij in het bezit is van een schilderij van Gerard Krol, voorstellende een boerderij met „achteroot“ in een sneeuwland-schap. Het stelt waarschijnlijk voor het erve „Riesmanskotten“ in Lonneker.

De heer D. Jordaan J. G. Hzn., huize „De Bleek“ te Haaksbergen deelt mede, dat hij de heer Taat, daar het deze waarschijnlijk te doen is om topografische gegevens, wil wijzen op andere Twentse schilders als J. v. Kregten (waarvan hij een schilderij bezit van de Wis-sinkmölle op zijn oude plaats in Usselo), P. A. Nijgh, Ir. de Wijs en anderen.

Van redactie-zijde willen we nog verwijzen naar het artikel over de Twentse schilders Lida Blijdenstein, elders in dit nummer.

Bovendien ontving de heer Taat zelf vele belangrijke tips van diverse mensen met betrekking tot de werken van Gerard Krol.

Gehoord en gelezen

Aalten. Het jaarlijkse folkloristisch wereldfestival van dansgroepen zal dit jaar gehouden worden te Aalten op 25, 26, 27 en 28 juni. Met de organisatie is belast de Aaltense dansgroep „De Klepperklumpkes”. Verwacht wordt, dat naast Europese dansgroepen, ook inschrijvingen uit de overige werelddelen zullen binnenkomen. Tijdens dit festival zullen De Klepperklumpkes tevens hun vijftienjarig bestaan vieren.

Almelo. De Almeloze Centrale voor de Middestand heeft een plan voor het centrum, i.c. de Grootestraat (de „Kalverstraat van Twente”) ontworpen, waarvan we de punten letterlijk overnemen uit het Dagblad van het Oosten van 7-12-1968:

— Grootestraat, Oranjestraat en deel van Ootmarsumsestraat tot de Vriezebrug geheel afsluiten voor verkeer.

— Gelijk profiel voor dit hele centrumgedeelte; geen trottoirs meer.

— Aan de winkelpanden luifels aanbrengen.

— Bij karakteristieke straatjes of punten, bijv. Hof van Gulick of Muldersgang, de luifel over de gehele straatbreedte doortrekken.

— In de „flaneerstraat” bloembakken plaatsen, banken en vitrines.

— Verplaatsing oude stadhuis meer in de richting Kolkje.

— Van omliggende straten parkeerplaatsen maken, c.q. daar parkeergelegenheden scheppen.

— In Palthesplan busstation bouwen met voorzieningen.

— Aan Haven Noordzijde, ter hoogte van kruispunt met Brugstraat overdekte markt bouwen.

— Doortrekking langs Kolkje realiseren.

Er zal aan dit plan, dat nog meer punten omvat, wel het één en ander gewijzigd worden. Het is echter te hopen, dat het verwezenlijkt zal zijn voor het te laat is. Almelo heeft nu (nog) mogelijkheden, een gezellige stad te worden. Er zijn nog vele mooie gevels, hoe eenvoudig soms ook, die met een beetje goede wil en moeite de Grootestraat een fraai aanzicht kunnen geven. Gaat men dan nog woekeren met de mogelijkheden die het Kerkplein en de omliggende huizen biedt, dan kan er nog heel wat „teruggewonnen” worden aan stedelijke schoonheid.

Diepenheim. Burgemeester J. A. S. Gerke heeft het initiatief genomen om tot het vastleggen van oud-Diepenheimse zaken te komen. De fotoclub De kiekaste zou oude typen kunnen fotograferen, de plaatselijke bejaardenbond kan herinneringen aan toestanden en mensen van vroeger op de band vastleggen, zo heeft de burgemeester de vertegenwoordigers van het verenigingsleven voorgeluid.

Diepenheim. Op de ontwerp-lijst van beschermde monumenten in de gemeente Diepenheim komen voor: Het huis Westerflir, de Hervormde kerk met toren en pastorie, twee in het raadhuis aanwezige klokken, het huis Nijenhuis met bijbehorende bebouwing, het huis Diepenheim met de bouwhuizen, het huis Warmelo, de Diepenheimse watermolen met boerderij, vakwerkschuurtje en verdieplingsloos pand, de boerderij „De Oude Sluis”, en de Israëlietische begraafplaats. B. en W. zouden hier nog aan toegevoegd willen zien de tien in het gemeentehuis aanwezige borgmanbekers.

Diepenheim. „Maak van het paasvuurterrein geen vuilnisbelt” was de behartigenswaardige raad, die Sinterklaas bij zijn bezoek aan de Diepenheimse bejaarden de plaatselijke bevolking en over haar hoofden heen de bevolking van menige andere plaats gegeven heeft. De bejaarden zelf kregen een compliment voor de keurige manier, waarop zij jaarlijks het paasvuur in het Stedeke verzorgen. Zonder hen zou het oude gebruik er ter ziele zijn gegaan.

Enschede. Het erve „Zwartkate” (Holzikweg 50, Enschede) is verkocht aan de gemeente, naar we van de laatste eigenaar, de heer G. J. Roerink, vernamen.

Uit het verslag van de in april gehouden raadsvergadering (Tub. 17-4-1968) lijkt het, als was de gemeenteraad begaan met het lot van de eigenaars van monumenten („beknotting in de uitoefening van de eigendomsrechten”); duidelijk is nu echter wel, dat slechts eigenbelang van de gemeente (dat is iets anders dan gemeenschap) hier een overheersende rol speelt. We kunnen slechts hopen, dat dit eigenbelang

inhoudt: het bewaren van deze prachtige boerderij in een groenstrook als frisse noot tussen de altijd eerst kale nieuwbouw.

Enschede. Behalve op oude kaarten is het verloop van de grenzen tussen de marken, waaruit Enschede ontstaan is, nog „in het veld” hier en daar terug te vinden door enkele bewaard gebleven markestenen. Over deze vrij onbekende materie heeft de heer D. Taat tijdens de eerste praatavond van de Oudheidkamer Twente in dit seizoen op 14 nov. jl. een interessante lezing gehouden.

Enschede. De bekende vlierstruik op „n Boaken” in de Usseler Es is weer in volle glorie hersteld. De historische struik, waarbij eens, naar men zegt Prins Maurits legerde vóór de inname van Enschede, is eigendom van de Oudheidkamer Twente, en stond er wat verwilderd bij. Het hek er omheen was kapot. Dank zij de gezamenlijke inspanning van de Oudheidkamer en de eigenaren van omliggende landerijen is het algeheel hersteld tot stand gekomen.

Enschede. Historische Sociëteit Enschede-Lonneker i.o. In een op zaterdag 26 oktober gehouden vergadering werd besloten tot de oprichting van een historische sociëteit, welke zich tot doel stelt de geschiedenisbeoefening van Enschede in Enschede. Met dit doel voor ogen zal men regelmatig bijeenkomsten houden. De eerste bijeenkomst heeft intussen op 27 december 1968 plaatsgevonden. De leiding zal bestaan uit een driemanschap, bestaande uit de heren Joh. Buursink, B. van der Molen en D. Taat. Na overleg met het bestuur van de Ver. Oudheidkamer „Twente” werd besloten dat beide verenigingen nauwe contacten zullen onderhouden.

Enschede. In de Hengelosedwarsstraat, beter bekend als 'n Tuk en nog nauwelijks onder de nieuwe naam Raiffeisenstraat, is bij graafwerk een koepelvormige ruimte ontdekt, gemetseld van kleine baksteentjes. De diameter was vijf meter. Er bevond zich een houten vloer in met een drie meter diepe put. Archaeologisch bleek de zaak niet van belang te zijn. De historische verklaring van de vondst zal wel op het terrein van de textiel liggen. Gedacht wordt aan een vroegere ververij. Wie van de lezers weet daar meer van?

Enschede. Wethouder H. Gönning heeft de uitgebreide en verfraaide jongerensoos van het Katholiek Jongeren Contact Enschede aan de Walstraat heropend. Reden van de vermelding in deze rubriek: De soos heet „De Labdiek” en houdt daarmee de oude naam

voor de Walstraat in de herinnering. Bovendien geen ontoepasselijke naam, want het oud-Twentse en oud-Nederlandse woord „labben” betekent „kletsen”.

Goor. Voor de plaatselijke Oudheidkamer sprak de heer E. Jans uit Almelo over bouwkunst en landschap in Noord Oost Twente. Zo op een (dia-)rijtje gezet blijkt er nog heel wat oude landelijke bouwkunst aan de sloop ontkomen te zijn.

Groningen. Vijftien jaar Nedersaksisch Instituut is op 3 november herdacht met een symposium over de Oostnederlandse dialecten, gewijd aan de theorie van de Westfaalse expansie (import van taalvormen uit Westfalen), door de directeur van het instituut, prof. dr. K. Heeroma, al eerder naar voren gebracht. Zijn naaste medewerker dr. H. Entjes illustreerde deze klankverschijnselen met materiaal uit Vriezenveen.

Het instituut omvat de afdelingen taalAtlas, woordenboek, literatuurgeschiedenis en naamkunde. Het heeft ook veel belangstelling voor de volkskunde, maar behuizing en bemanning laten een aparte afdeling voor dit onderdeel nog niet toe.

Hengelo. Nu het nog niet te laat is, zal met de restauratie van de Oelerwatermolen worden begonnen. Het werd tijd; nóg een jaartje wachten, en de molen ondergaat beslist hetzelfde lot als het kleine bovenslagmolentje Hazebekke in Nutter, bij Vasse. Gelukkig laat Hengelo het zover niet komen. Behoud van de molen betekent tevens het bewaren van de laatste herinnering aan de eens bekende havezathe Oldemeule, welks grachten door de molenstuw op peil werden gehouden.

Hengelo. Bij de algemene beschouwingen over de gemeentebegroting 1969 heeft de P.v.d.A.-woordvoerder L. Kroeze gepleit voor het stichten van een metaalmuseum of een industriemuseum in Hengelo. Hij zou de plaatselijke Culturele Raad voor dit karretje willen spannen.

Hertme. Na uitvoerige voorbereidingen, waarbij de Kerststal van pastoor Joh. I. Veeger een grote rol speelde, heeft de N.C.R.V. een televisie-oratorium uitgezonden, gebaseerd op het muziekdrama van Max van Doorn (compositie) en Herman Wolbert (tekst), dat vorig jaar bij het Twents Jongerenkoor te Hengelo zijn première beleefde. Midwinterhoorns en Twents landschap blijken nog altijd kunstenaars te kunnen inspireren.

Oldenzaal. Op 1 december is de heer L. J. Abelmann stadsarchivaris van Goes en con-

servator van het stedelijk museum aldaar geworden. Hij heeft vier jaar gewerkt als streek-archivaris voor Oldenzaal, Losser, Denekamp en Ootmarsum en zette in die tijd tevens het museum Palthehuis geheel nieuw op. Deze tweeledige functie leidde echter tot conflicten en daardoor tot het vertrek van de heer Abelmann — een verlies voor heel Twente. De heer Abelmann meent, dat de archiefcommissie (de burgemeesters van de vier betrokken gemeenten) hem te weinig gesteund heeft. Volgens hem is er in Oldenzaal plaats voor een gemeentelijk archivaris-conservator. Zoals bekend zijn er plannen om het Palthehuis in een gemeentelijke stichting onder te brengen.

Oldenzaal. Aan de Enschedesestraat, waar Gerard Hollink lange jaren gewoond heeft, is eind november de Hollink-kei onthuld, die de nagedachtenis van deze pionier van het kloot-schieten moet eren. Nadat een controverse tussen de plaatselijke kloot-schietvereniging Ons Genoegen en de Nederlandse Kloot-schieters Bond loyaal was bijgelegd („We zullen nooit weer iets apart ondernemen“) onthulde de weduwe Hollink-ter Ellen het monument, waarvoor de Oldenzaalse beeldhouwer Jan Kip een bronzen plaquette had ontworpen.

Ootmarsum. Men is thans bezig met de restauratie van het huisje in Engel's tuin. Verwacht wordt, dat deze restauratie in de loop van 1969 klaar zal komen. Een definitief bestemmingsplan is nog niet bekend. Men denkt er o.m. aan om hierin onder te brengen het Recreatieschap Twente.

Ook is een begin gemaakt met de restauratie van de Rooms-Katholieke kerk. Het interieur van de Hervormde kerk zal ook binnenkort gerestaureerd worden.

Rijssen. De collectie Van Heel, geschonken aan de Oudheidkamer Riessen en in bruikleen gegeven aan het Rijksmuseum Twenthe te Enschede, hoort naar Rijssen terug te keren. Dat is de mening van de bestuurders van de plaatselijke oudheidkamer. Om de belangstelling voor deze zaak warm te houden wil men pogen van tijd tot tijd exposities ter plaatse in te richten met het materiaal van deze kostbare collectie. De inwoners van Rijssen gaan er niet voor naar Enschede, meent het bestuur. „Riessen“ is door de schenking Van Heel de rijkste oudheidkamer van het land, maar zij bezit geen geld, zelfs niet om een onderkomen in te richten voor de al eerder verzamelde oudheidkundige voorwerpen.

Watermolen van Frans, Mander. Foto H. Hagens, Almelo

Beurs

Te koop gevraagd door de heer A. J. Temmink, Ds. van Kriekenstraat 15, Haaksbergen: Boeken en overige lektuur over Twente.

Van de heer J. Vredenberg te Haaksbergen is een boek ter perse „Uit de Geschiedenis van Terwolde/Nijbroek". De omvang wordt plm. 130 blz. met 20 illustraties en een kaart. De prijs zal ongeveer f 6,— bedragen. Belangstellenden kunnen een exemplaar bestellen bij de schrijver, adres Geukerdijk 68 te Haaksbergen.

Tubbergen. Het ziet er naar uit, dat de plannen tot herstel van de watermolen Frans die niet in Vasse maar in **Mander** ligt, vaste vorm beginnen aan te nemen. Het Overijssels Landschap wil het woongedeelte bestemmen tot woning voor de opzichter van de bezittingen van deze stichting. Met de restauratie zal ruim f 270.000,— gemoeid zijn, dat is f 170.000,— meer dan de aankoop van het molencolplex zelf, nu 8 jaar geleden. Bij het herstel zal ook de stuwvijver een beurt krijgen die, hoewel door mensenhoud aangelegd, een prachtig stuk natuur vormde, en 's winters vaak een levendige aanblik bood door de schaatsende jeugd.

Winterswijk. De korenspieker uit 1720 op het erve Kossink in de buurtschap Henxel zal worden aangekocht en gerestaureerd door de G. A. van der Lugt-stichting (die zich het behoud van kleine landschappelijke en historische monumenten in de Achterhoek ten doel stelt). Korenspiekers kwamen vroeger ook in Twente voor. In het naburige Westfalen worden de laatst overgebleven exemplaren nu ook door sloping bedreigd. In Vreden bij het Bauernhausmuseum in oprichting wordt er een herbouwd en ook in Ottenstein is kans op behoud van een dergelijk gebouwtje, waarin de boer zijn graanvoorraad bewaarde.

Aangeboden:

- Dr. W. J. Formsma, De Oude Archieven van Oldenzaal, Oldenzaal 1938 f 10,—
 Dr. E. Laurillard, Op Uw stoel door Uw land, bijzonderheden van vaderlandse plaatsen en plaatsnamen. Met wapen- en zegelkaarten, Arnhem/Nijmegen 1901 f 15,—
 Mr. J. van Lennep, De geschiedenis des Vaderlands in schetsen, Leiden 1865 f 15,—
 Mr. B. H. Lulofs, Reis, in 1833, met mijne echtgenote, van Groningen, door Gelderland, den Rijn op, en voorts, over Mannheim en Karlsruhe, naar de Badplaats en Vallei van Baden-Baden, Groningen 1834 f 30,—
 B. L. Snelling, Geschiedenis van Oldenzaal, Oldenzaal 1896 f 10,—
 A. Steenbergen, Eene Drentsche Veenkolonie in de laatste helft der zeventiende eeuw. Het Journaal van A. en P. Calkoen, 's-Gravenhage 1902 f 35,—
 Mr. P. C. Bloys van Treslong Prins: Genealogische en heraldische Gedenkwaardigheden in en uit de kerken der Provincie Overijssel, Utrecht 1925 f 35,—
 J. Craandijk en P. A. Schipperus, Wandelingen door Nederland met pen en potlood, deel 1 t.m. 7, Haarlem 1876 f 125,—
 J. J. van Deinse, Landweren bij Enschede, Overdruk Twentsch Dagblad Tubantia, 20, 21, 22 en 25 okt. 1927 f 2,50
 Dr. E. J. Diest Lorgion: Geschiedkundige Beschrijving der Stad Groningen met platen en kaarten, 2 delen, Groningen 1852/1857 f 125,—
 W. H. Dingeldein, Acht eeuwen Stift Weerselo, Enschede 1951 f 15,—
 Dr. W. J. Formsma: Stadregt van Oldenzaal, Ov. Stad- Dijk- en Markerechten, eerste deel, zeventiende stuk. Ver. tot Beoef. van Ov. Regt en Gesch, 1942 f 5,—
 J. ter Gouw, De Oude Tijd, 4 delen, 1871, 1872, 1873, 1874 f 50,—
 Hollandsche IJzeren Spoorweg-Maatschappij, 1839 - 1889 f 40,—
 Te bevragen bij J. A. Polder, Het Bleekwachtershuis, Losser.

Boek en Blad

Gelders Molenboek is de goed gekozen titel voor een zojuist verschenen standaardwerk over molens in Gelderland. Juist gekozen, omdat het niet alle molens kon behandelen, die dit gewest ooit gekend heeft. De documentatie (die hier en daar vollediger en stipter had kunnen zijn — zo is de tekst van een gedenksteen in de Needse molen niet geheel juist geciteerd en ontbreekt soms de vermelding van de opeenvolgende eigenaren) omvat de nog bestaande molens: een respectabel 150-tal.

Bovendien wordt ons veel wetenswaardigs voorgeschoteld over Gelderse molens in historie en cultuur, al hadden we meer willen weten over bijv. de wiekentaal. Er staat een indrukwekkend technisch hoofdstuk in het 638 pagina's dikke boek en een even deskundige verhandeling over de vang. Uit het provinciaal archief diepte de redactie schetsen van Achterhoekse waterradmolens (deels nu verdwenen) op, plm. 1845 door W. C. A. Staring gemaakt doch niet gepubliceerd in zijn rapporten over Berkel en Oude IJssel. Zo krijgt men naast de eigenlijke documentatie heel wat interessant mengselwerk voorgeschoteld, dat de voortgang van zowel de molenstudie als het molenbehoud weer een flink duwtje kan geven. Prijs f 46,—!

Archief 1968, het jaarboek van de Oudheidkundige Vereniging De Graafschap, bevat herinneringen aan de Twentse dichter De Thouars, door een van diens nazaten indertijd aan meester Heuvel verteld. Verder o.m. opstellen over de (vakantie)boerderij Den Borg te Rekken en een wapenstein in Hupsel (H. Odink), het kasteel te Lichtenvoorde (H. J. Steenbergen) en de marke van Angerlo (J. G. Vos). Een marke, die nog bestaat en zelfs actief is. De gewaarde boeren mogen er hun (gebrandmerkte) paarden in de markeweiden jagen. De Lebberbrugge, de bezienswaardige museumboerderij bij Borculo, heeft als jongste aanwinst een hoefstal gekregen. Dit zeer schaars geworden cultuurmonumentje moest men van buiten de Graafschap halen, uit Colmschate.

Driemaandelijke Bladen, 20e jaargang.

In no. 3 herdenkt prof. dr. K. Heeroma wijlen dr. H. L. Bezoen in een m.i. te persoonlijk gestelde apologie. No. 4 behandelt o.a. de

oudste Groninger woordenlijst van Halsema, vergelijkbaar met Ballot's „Eigenaardigheden van het Twentsche Dialect“ vorig jaar door Boekhandel Broekhuis te Hengelo als jubileumuitgave gepubliceerd. Verder vat de bejaarde Hagenaar E. J. H. Scholten (afkomstig uit Usselo) de draad van een traditie weer op met „Oole riemkes, weurde, getallen en zo verdan“. Het zo gewaardeerde mengselwerk van de „oude“ Dr. Bl., dat wij met 't Inschrien ook trachten te brengen.

Natuur en Museum van dec. '68 geeft (in verband met het binnenkort gereed komen van een sterrewacht) bijzonderheden over weer- en sterrenkundigen in Twente voor 150 jaar.

Jaarboek Twente 1969 is voor een goed deel gewijd aan de problemen van de recreatie, die goeddeels ook problemen van landschaps- en monumentenzorg zijn. Verder o.a. bijdragen over klootschieten (G. J. Smellink), Vriezenveense molens (J. Hosmar), de glorie tijd der stalhouderij (H. Geerts) en Bernhard van der Lippe in Oldenzèl (mr. B. H. A. M. Plegt).

Op komst zijn diverse uitgaven op regionaal gebied. Het Almeloë schoolhoofd G. J. I. Kokhuis is bezig de laatste hand te leggen aan 'n boek over de tweede wereldoorlog in Twente. „Het Oversticht“ heeft geld uitgetrokken voor de uitgave van een Overijssels Molenboek en is daarover in bespreking met de stichting De Overijsselse Molen.

Bij Elsevier verschijnt binnenkort een pocket over volksgebruiken, waarin Adriaan Buter de gebruiken van de levenskring in Oost-Nederland behandelt. Conservator Zeeman van het Nederlands Klokkenmuseum bereidt een boek over Twentse klokken voor.

Bij uitgeverij Witkam te Enschede staat op stapel „Met de gaostok door Twente en Salland“, gebundelde opstellen over volkskunde van de thans bejaarde D. J. van der Ven. Witkam legde voorts de hand op het restant van de in 1946 verschenen gedichtenbundel „Bloemen oet nen dieselkaomp“, vrijwel het verzamelde werk van een der weinige goede Twentse dichters, wijlen J. M. Legtenberg. Verder willen wij wijzen op het Repertorium van Nederlandse familienamen, waarvan het zesde deel aan Overijssel gewijd is en waarvoor prof. Heeroma een inleiding schreef. Uitgave Kon. Ned. Academie van Wetenschappen, prijs f 22,50.

G. J. I. Kokhuis gaf bij Lulof & Co. te Almelo een boekje uit over het verzamelen van „Munten, penningen en medailles“.

Henk Krosenbrink, de redacteur van het Achterhoekse RONO-programma, schreef de streekroman „Aleida van 't Warthoes“ en een bundel Achterhoekse sagen „De oele röp“.

A. B.